

4-1-2017

เข้าใจความเขินอายจริยะผ่านศาสตร์แห่ง 'ความไม่ธรรมดา'

อุดมลักษณ์ ฤทธิจิตร

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

ฤทธิจิตร, อุดมลักษณ์ (2017) "เข้าใจความเขินอายจริยะผ่านศาสตร์แห่ง 'ความไม่ธรรมดา'," *Journal of Education Studies*: Vol. 45: Iss. 2, Article 18.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol45/iss2/18>

This Article is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Education Studies by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

เข้าใจความเป็นอัจฉริยะผ่านศาสตร์แห่ง “ความไม่ธรรมดา”

Understanding “Genius” Through the Science of Extraordinariness

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร

บทคัดย่อ

ศาสตร์แห่งความไม่ธรรมดา (science of extraordinariness) ถูกพัฒนาขึ้นจากการศึกษาหาข้อสรุปจากความคล้ายคลึงกันที่ปรากฏให้เห็นในชีวิตวัยต้น บุคลิกภาพ และเส้นทางชีวิตแห่งความสำเร็จของอัจฉริยะบุคคล ในแง่มุมของพัฒนาการ ความฉลาดเลิศล้ำและความเชี่ยวชาญชำนาญในศาสตร์และศิลป์ใด ๆ ก็ตาม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพันธุกรรม การฝึกฝนอบรม และค่านิยมทางสังคม อาศัยมุมมองเชิงระบบ (systemic view) ความไม่ธรรมดาขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างบุคคล ศาสตร์หรือศิลป์ และเวทีตัดสิน ผลการศึกษาอัจฉริยะบุคคลตัวอย่าง นำมาซึ่งบทเรียนแห่ง 3 คุณลักษณะที่บุคคลทั่วไป สามารถนำมาปรับใช้กับตนเองให้สามารถเดินบนเส้นทางความเชี่ยวชาญของตนสู่ความสำเร็จที่เหนือธรรมดา โดยการให้คุณค่าต่อไอเดียที่ไม่ธรรมดา (wonderful ideas) กับการส่งเสริมความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) ในเด็กปฐมวัย ถือเป็นปัจจัยประกอบที่มีความสำคัญยิ่งตามทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของ Jean Piaget

คำสำคัญ: ความไม่ธรรมดา/ความเป็นตัวของตัวเอง/ไอเดียที่ไม่ธรรมดา

Abstract

The science of extraordinariness has been developed by identifying the ways in which all extraordinary individuals are similar in their childhood, characteristics, and achievements. In developmental aspects, special talents in any domain are related to genes, unique pedagogical training approaches and social values. Through “systemic view”, extraordinariness depends on the dynamic interaction among individuals, domains, and the field. The lessons from this study could be applied by any ordinary individuals who seek to step into the domain of super-achievement. Two supportive factors of extraordinariness, also mentioned, are young children’s wonderful ideas and autonomy, both of which are related to the development of intellectuals, according to Jean Piaget.

KEYWORDS: EXTRAORDINARINESS/AUTONOMY/WONDERFUL IDEA

บทนำ

นับแต่อดีตกาลที่ผ่านมา จะปรากฏบุคคลผู้โดดเด่นด้วยผลงานสร้างสรรค์ที่ทรงคุณค่าและเยี่ยมไปด้วยคุณภาพ บุคคลโดดเด่นเหล่านี้แตกต่างจากคนอื่น ๆ ด้วยความเป็น 'อัจฉริยะบุคคล' (prodigy) ที่มีความพิเศษเหนือคนปกติธรรมดา ศาสตราจารย์ Howard Gardner (1977) นักทฤษฎีพหุปัญญาที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักทั่วโลก ได้ศึกษาหาคำตอบเกี่ยวกับความพิเศษเหนือชั้น ด้วยการติดตามข้อมูลเบื้องลึกเกี่ยวกับอัตชีวประวัติของอัจฉริยะบุคคลอย่าง Wolfgang Amadeus Mozart คีตกวีเอก Sigmund Freud บิดาแห่งจิตวิเคราะห์ Virginia Woolf นักเขียนหญิงคนสำคัญแห่งวรรณกรรมสมัยใหม่ และ Mahatma Gandhi ผู้นำเอกราชคนสำคัญของอินเดีย นำมาซึ่งศาสตร์แห่งความไม่ธรรมดา (science of extraordinariness)

ในบริบททางพัฒนาการและการศึกษา ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของอัจฉริยะบุคคลจากศาสตร์แห่งความไม่ธรรมดา (science of extraordinariness) ทำให้เราสามารถปูรากฐานความเป็นอัจฉริยะบุคคลในอนาคตให้กับเด็กในช่วงปฐมวัยได้ด้วยปัจจัยเสริมจากข้อคิดและข้อเสนอแนะของศาสตราจารย์ Eleanor Duckworth (1996) ซึ่งเกี่ยวข้องกับส่งเสริมความคิดหรือไอเดียที่ไม่ธรรมดา (wonderful idea) และข้อเตือนใจของศาสตราจารย์ Constance Kamii (1989) ที่ทำให้เราตระหนักถึงความหมายอันแท้จริงของการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) ให้กับเด็กปฐมวัย

การศึกษา 'ความไม่ธรรมดา'

ศาสตร์แห่งความไม่ธรรมดามีพื้นฐานมาจากข้อมูล 2 ด้านที่ Gardner (1997) ทำการศึกษาซึ่งประกอบด้วย 1) ข้อมูลอย่างละเอียดถี่ถ้วนเกี่ยวกับ 'คนที่ไม่ธรรมดา' นับแต่อดีต ทั้งนี้เพราะความเข้าใจในความเหนือธรรมดาจะเกิดขึ้นได้ยากหากขาดข้อมูลมากพอเกี่ยวกับชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของเหล่าบุคคลที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่ามีความเป็นพิเศษ ศาสตร์เช่นนี้ต้องอาศัยการศึกษาเจาะจงบุคคลในเส้นทางแห่งความสำเร็จของศาสตร์และศิลป์ (domain) นั้น ๆ 2) ข้อมูลจากการระบุชี้ลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันของ 'คนไม่ธรรมดา' และลักษณะที่แตกต่างกันของ 'คนไม่ธรรมดา'

Gardner (1997) ใช้โมเดลของ Mihaly Csikszentmihalyi ในการศึกษาความไม่ธรรมดา ซึ่งมีการวิเคราะห์ผ่านการมองในรูประบบ (systemic view) ทำให้การแสวงหาคำตอบไม่ยึดติดกับเรื่องของพัฒนาการทางสมอง เซาว์ปัญญา หรือบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ๆ แต่เป็นการมองที่ปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัต (dynamic interplay) ระหว่างองค์ประกอบ 3 อย่าง อันประกอบด้วย 1) ตัวบุคคล รวมถึงความสามารถพิเศษและจุดมุ่งหมายของตนเอง 2) ศาสตร์หรือศิลป์หรือแขนงวิชาเฉพาะที่คนนั้น ๆ เลือกที่จะอุทิศตนให้ และ 3) เวทีหรือสนามตัดสิน (the field) ซึ่งได้แก่กลุ่มคนและสถาบันที่ทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาตัดสินคุณภาพของงาน โมเดลของ Csikszentmihalyi เป็นแนวทางที่เตือนเราว่า 'ความไม่ธรรมดา' ไม่เคยเป็นคุณสมบัติของคน ๆ เดียวหรืองานชิ้นเดียวตามลำพัง เพียงเมื่อเราพิจารณาบุคคลตามศาสตร์หรือศิลป์นั้น ๆ ในด้านหนึ่ง และเวทีตัดสินในอีกด้านหนึ่ง เราจึงจะสามารถทำการตัดสินได้อย่างน่าเชื่อถือถึงความไม่ธรรมดา ของผลงานดี ๆ ที่บุคคลนั้นทำทิ้งไว้ให้กับสังคม

การวิเคราะห์ ‘ความไม่ธรรมดา’

ในการวิเคราะห์ความไม่ธรรมดา Gardner (1997) ยึดหน่วยโครงสร้าง 3 หน่วยกับกระบวนการที่มนุษย์พัฒนาขึ้นจากหน่วยเหล่านี้ โครงสร้างทั้ง 3 ประกอบด้วย คน วัตถุสิ่งของ และตัวสัญลักษณ์ (symbolic entities) ในส่วนที่เป็นกระบวนการ ซึ่งได้แก่ กระบวนการพัฒนาการของมนุษย์จากหน่วยเหล่านี้ มนุษย์มีคุณสมบัติพิเศษของความเป็นผู้ชอบสร้างและทำให้สัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมานี้มีความหมายเป็นที่เข้าใจได้ ตัวอย่างเช่น คำพูด ท่าทาง ภาพ ตัวเลข และเครื่องหมายอื่น ๆ ที่อ้างอิงวัตถุสิ่งของและธรรมชาติ บางครั้งสัญลักษณ์เหล่านี้อยู่ในรูปสิ่งของ เช่น แผนที่ บางครั้งเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนไร้สัมผัส เช่น ภาษาพูด หรือสูตรคณิตศาสตร์ที่คิดอยู่ในสมอง บางครั้งสัญลักษณ์มีความหมายในตัวเอง อย่างเช่น รูปปั้น หรือไม้ก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบซับซ้อนอย่างที่ปรากฏในภาษาคอมพิวเตอร์ รวมถึงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผู้ใหญ่วิปฏิบัติหรือชอบช่างานอันเป็นที่ยอมรับ ซึ่งได้แก่งานหัตถกรรมหรือศาสตร์ต่าง ๆ ที่วัฒนธรรมนั้น ๆ ให้ความสำคัญ และเป็นสิ่งที่มนุษย์เราสามารถพัฒนาความเชี่ยวชาญได้โดยผ่านการฝึกงานที่ได้รับการรับรอง

ในส่วนของกระบวนการพัฒนานั้น มนุษย์เราไม่ได้เจริญเติบโตและพัฒนาไปตามพิมพ์เขียวทางพันธุกรรมที่ดูเหมือนถูกกำหนดไว้ตายตัว แต่โดยแท้จริงแล้ว หลังการปฏิสนธิ ตัวอ่อนจะได้รับผลกระทบจากสภาวะทางสรีระของครรภ์มารดา และนับแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจัยเฉพาะทางสิ่งแวดล้อม บางปัจจัยจะส่งผลอย่างยั่งยืนต่อเส้นทางพัฒนาการของคน ๆ นั้น อีกประการหนึ่ง มนุษย์ไม่ใช่เป็นแค่กระดานวางเปล่าอย่างที่เข้าใจในอดีต แต่มีสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดซึ่งไม่ใช่เพียงระบบประสาทรับรู้ต่าง ๆ ที่เฉียบคมพร้อมด้วยความสามารถในการสร้างความเข้าใจเท่านั้น แต่ยังได้มาซึ่งแนวโน้มรุนแรงที่จะมุ่งจับอยู่กับประสบการณ์บางอย่าง รู้จักให้เหตุผล และเติบโตไปตลอดขั้นตอนต่าง ๆ ของพัฒนาการทางกายปัญญา อารมณ์ และสังคม Gardner (1997) เน้นว่า การเจริญเติบโตของเราทุกคน สะท้อนถึงปฏิสัมพันธ์ที่คงที่และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องระหว่างสิ่งมีชีวิตกับโปรแกรมภายในทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งคุณสมบัติขององค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่มีทางทำนายล่วงหน้าได้ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงพลวัตระหว่างหน่วยโครงสร้างเหล่านี้ มีการดำเนินต่อเนื่องไปตลอดชีวิต อีกทั้งเป็นตัวกำหนดกรอบและความหมายต่อการดำรงชีวิตรวมถึงการบรรลุความสำเร็จขั้นสูงสุดของคน ๆ นั้นบนเส้นทางของการเจริญเติบโตและการพัฒนา ‘คนที่มีความคิดไม่ธรรมดา’ มีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากคนทั่วไปและคนอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกันตรงที่พวกเขามีระดับปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตนี้สูงกว่าปกติ

อาศัยปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่าง คน-วัตถุ-สัญลักษณ์ดังที่กล่าวมา ทำให้ Gardner สามารถคัดเลือกอัจฉริยะบุคคลตัวอย่างได้ 4 คน โดยถือ Mozart เป็นตัวอย่างของปรมาจารย์ (Master) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความชำนาญเป็นเลิศในศาสตร์หรือศิลปะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือมากกว่า ขณะเดียวกันก็มีผลงานสร้างสรรค์ปรากฏในวงการอันเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีแล้ว Freud ถือเป็นตัวอย่งของผู้สร้าง (Maker) ซึ่งอาจชำนาญในศาสตร์หรือศิลปะหนึ่ง ๆ ที่มีอยู่ก่อน แต่อุทิศพลังงานให้กับการสร้างศาสตร์ใหม่ซึ่งได้แก่ศาสตร์แห่งจิตวิเคราะห์ Woolf ถือเป็นตัวอย่งของ นักคิดใคร่ครวญ (Introspector) ผู้ให้ความใส่ใจอยู่กับการสำรวจชีวิตด้านในของตนเองที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ประจำวัน ความต้องการอำนาจและความกลัว การทำหน้าที่ของสติ (ทั้งของบุคคลนั้น ๆ โดยเฉพาะ และของบุคคล

ต่าง ๆ โดยรวม) เธอได้ทิ้งร่องรอยของการทบทวนความรู้สึกนึกคิดของตนเองไว้มากมายในนวนิยาย เรื่อง ความบันเทิงประจำวัน และจดหมายของเธอ ส่วน Gandhi ถือเป็นตัวอย่างของนักโน้มน้าว (Influencer) ซึ่งบุคคลประเภทนี้มีเป้าหมายหลักที่จะโน้มน้าวใจผู้อื่น Gandhi ใช้การโน้มน้าวใจผ่านความเป็นผู้นำกระแสมืองและสังคม ผ่านตัวอย่างส่วนตัวที่ทรงพลัง งานเขียนประวัติส่วนตัวที่รำลึกถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ และบทความที่กระตุ้นเร้า

ขณะที่บทบาททั้ง 4 เหล่านี้ประกอบกันขึ้นเป็นรูปแบบหลัก ๆ ของความไม่ธรรมดา Gardner (1997) ได้ย้ำถึงประเด็นสำคัญ กล่าวคือ 1) ยังมีรูปแบบอื่น ๆ ของความไม่ธรรมดา เช่น ผู้นำทางจิตวิญญาณหรือบุคคลตัวอย่างด้านคุณธรรมและจริยธรรม 2) คน ๆ หนึ่งอาจเป็นตัวอย่างของบุคคลหลายบทบาท Freud อาจเป็นตัวอย่างของบุคคลหลายรูปแบบ โดยเป็นทั้งผู้เชี่ยวชาญด้านประสาทวิทยา เป็นผู้ให้กำเนิดแขนงวิชาจิตวิเคราะห์ มีชั้นเชิงในการโต้ตอบประสบการณ์ชีวิตของตนเอง และสามารถสร้างแรงจูงใจที่โน้มน้าวให้ผู้ดำเนินรอยตามมากมายรวมถึงคนไข้และผู้อ่านผลงานของเขานับล้านคน 3) วิธีนี้ไม่ใช่วิธีเดียวของการจัดประเภทอัจฉริยะบุคคล และ 4) ไม่มีเส้นแบ่งที่เฉียบคมระหว่างรูปแบบของความไม่ธรรมดา โดยในความเป็นผู้สร้าง (Maker) ก็ต้องมีความเป็นผู้ชำนาญ (Master) ระดับหนึ่งในศาสตร์หรือศิลป์ที่มีอยู่

เชาว์ปัญญากับความสำเร็จในชีวิต

Gardner (1997) กล่าวถึงคำถาม 2 คำถามที่พบบ่อย คำถามแรก ได้แก่ เชาว์ปัญญาที่ไม่ธรรมดา (unusual psychometric intelligence) ได้มาอย่างไร? ส่วนคำถามที่สอง ได้แก่ เด็กที่มีเชาว์ปัญญา เป็นเลิศหรือไอคิวสูงจะฉลาดไปทุกเรื่องไหม? สำหรับคำถามแรก ด้วยข้อยกเว้นบางประการ ผู้เชี่ยวชาญต่างยอมรับว่า เชาว์ปัญญาอยู่ภายใต้อิทธิพลของพ่อแม่แท้ ๆ ทางสายเลือด (biological parents) หากเรารู้เชาว์ปัญญาของพ่อแม่แท้ ๆ ของเด็กแล้ว เราจะสามารถทำนายเชาว์ปัญญาของเด็กคนนั้นได้ในระดับที่แม่นยำพอ แม้แต่เด็กที่ถูกพรากจากพ่อแม่ทางสายเลือดตั้งแต่แรกเกิด ก็ยังแสดงให้เห็นความคล้ายคลึงใกล้เคียงกับพ่อแม่แท้ ๆ มากกว่าของพ่อแม่บุญธรรม ส่วนคำตอบสำหรับคำถามที่สองก็คือ เด็กไอคิวสูงมักเรียนได้ดีในสิ่งที่สอนกันในโรงเรียน

มีข้อเท็จจริงปรากฏว่า คนที่มีผลเลิศทางการเรียนอาจไปไม่ได้ดีกับสิ่งที่อยู่นอกโรงเรียน และมีแม้คนที่เป็นนักเรียนที่ได้ผลการเรียนไม่แตกต่างไปจากคนอื่น แต่กลับเป็นคนที่มีประสบความสำเร็จในด้านธุรกิจหรือในงานศิลปะ นอกจากนั้น ยังปรากฏมีทั้งคนปัญญาอ่อนแต่แสดงความเป็นเลิศในด้านใดด้านหนึ่งกับคนปัญญาดีที่กลับทำได้แย่มาก ๆ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สิ่งนี้จะขัดกับมุมมองที่ว่ามนุษย์เรามีปัญญาหนึ่งเดียวเสมือนเครื่องจักรเครื่องเดียวที่ทำงานแบบประเดี๋ยวดีประเดี๋ยวย่ำ ความจริงแล้วเรามีทั้งหลักฐานให้กับประเด็นที่กล่าวมาด้วยคำอย่าง "อัจฉริยะบุคคลรอบด้าน" หรือ "มีพรสวรรค์รอบจักรวาล" ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้เกือบทุกสิ่งโดยง่ายตายกับหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า มีหลายคนไปได้ดีในทุกหัวข้อที่ต้องเรียนในโรงเรียนและคงความสำเร็จตราบเท่าที่ยังอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกับโรงเรียนในขณะที่บางคนมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในโรงเรียนที่ทั้งดีทั้งแยะ ตัวอย่างเช่น เป็นคนที่ทำได้ดีมากในด้านภาษา แต่มีความแย่มากในวิชาคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ อีกทั้งมีคนทั้ง

เป็นพวกหัวดีทางวิศวกรรม แต่กลับแต่งเรื่องความไม่เป็น

บทบาทของวัฒนธรรมและประสบการณ์

ในขณะที่กลุ่มสังคมตะวันตกต่างยอมรับว่า ความสำเร็จของเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่ มาจากพลังแห่งเชาวน์ปัญญาที่นำมาใช้กับการเรียนรู้ กลุ่มสังคมตะวันออกที่ได้รับอิทธิพลจากขงจื้ออย่างในประเทศจีนและญี่ปุ่น กลับแทบไม่คำนึงถึงแนวคิดเกี่ยวกับความแตกต่างที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่ถือว่าความสำเร็จโดยส่วนใหญ่แล้ว แปรผันตามปรัชญาชีวิตและวิธีการที่เด็กถูกอบรมเลี้ยงดู โดยเฉพาะในด้านของความทะเยอทะยาน ความขยันหมั่นเพียร ความอดทนอดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรครวมถึงความทุ่มเทอย่างหนักในการทำงานของทั้งผู้ปกครองและครู เพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยความมีวินัย ความเป็นระเบียบ และความเคารพผู้อื่นในช่วงที่ลูกอยู่ในวัยอนุบาล ทุกวันนี้ยังมีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างชั้นเรียนระดับอนุบาลในโลกตะวันตกที่ค่อนข้างไกลาหลกับส่วนที่เป็นของโลกตะวันออกที่มีการควบคุมให้อยู่ในระเบียบอย่างที่สุด

กลุ่มสังคมเอเชียโดยส่วนใหญ่ มีค่านิยมเกี่ยวกับความสำคัญกับการเรียนในช่วงปฐมวัยของเด็ก โดยเน้นในเรื่องของศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหวร่างกายหรือการเต้นรำ ดังนั้นการฝึกปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับกัน ได้แก่การฝึกให้เด็กรู้จักตัวตบคู่กัน รู้จักเต้นรำทั้งที่เป็นแบบสากลและพื้นเมือง เล่นนิทานประกอบท่าทาง หรือขับร้องในคณะประสานเสียง ตัวอย่างหนึ่งของมุมมองนี้ได้แก่ วิธีการสอนเล่นไวโอลินของ Shinichi Suzuki ที่เรียกว่า Talent Education หรือ Suzuki method ซึ่งกลายเป็นตำนานสำหรับชาวญี่ปุ่น วิธีของเขาทำให้เด็กเล็ก ๆ สามารถเล่นไวโอลินได้ประหนึ่งมืออาชีพ สร้างความตื่นเต้นไม่น่าเชื่อในสายตาของชาวตะวันตก ท่ามกลางการปล่อยอิสระโดยปราศจากโครงสร้างที่ถูกกำหนดไว้แน่นอนของการศึกษาแนวตะวันตกกับการฝึกฝนในแนวเคร่งขรึมอย่างการสอนเล่นไวโอลินของ Suzuki หรือชั้นเรียนที่ชะมกเขม้นกับการคัดตัวอักษรจีนนั้น ยังมีทางเลือกอื่นที่น่าดึงดูดใจเกิดขึ้นโดย Gardner (1997) ยกตัวอย่างเด็กอเมริกันที่ดูประหนึ่งมีภูมิความรู้ดุจผู้เชี่ยวชาญเรื่องไดโนเสาร์เพียงอาศัยตัวช่วยอย่างหนังสือ ของเล่น และการออกทัศนศึกษาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ทางธรรมชาติ โดยที่เด็ก ๆ เหล่านี้ไม่ต้องถูกกระตุ้นหรือแสวงหารางวัลจากผู้ใหญ่ หรือนิกถึงเด็กปฐมวัยหลายคนที่เรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์ด้วยการผสมผสานวิธีการสนทนากับเพื่อนที่นั่งอยู่หน้าจอไปพร้อม ๆ กับการลองผิดลองถูกจนใช้ได้เองจริง หรือนิกถึงชุมชน Reggio Emilia ในอิตาลี ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายใต้การชี้นำของครูผู้เปี่ยมไปด้วยทักษะ เด็กนิกเรียนปฐมวัยตัวเล็ก ๆ จะใช้เวลาเป็นเดือน ๆ อยู่กับหัวข้อที่พวกเขาสนใจจนจบลงด้วยงานศิลปะที่สวยงามรวมถึงความสามารถต่าง ๆ ที่น่าประทับใจ

อัจฉริยะน้อยวัย 5 ขวบ

ด้วยข้อมูลต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้ Gardner (1997) สามารถสรุปต้นตอของความไม่ธรรมดาอันได้แก่ 1) เด็กที่มีเชาวน์ปัญญาสูง (high psychometric intelligence) ซึ่งเป็นเด็กที่ได้รับโอกาสให้ก้าวหน้าไปตามจังหวะของตนเองภายใต้สิ่งแวดล้อมทางวิชาการ และ 2) เด็กปกติธรรมดาที่ไม่ได้มี

อะไรโดดเด่นแต่เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากวิธีการสอนซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะเฉพาะ (อย่างการเล่นไวโอลินแนว Suzuki) หรือจากสภาพแวดล้อมที่พร้อมและมีกิจกรรมสร้างสรรค์ (อย่างการเรียนรู้แบบโครงการในหัวข้อที่สนใจและสะท้อนด้วยผลงานศิลปะในโรงเรียน Reggio Emilia)

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มตกลสำรวจ ซึ่งได้แก่ กลุ่มเด็กที่ดูมีความเป็นไปได้สูงว่าจะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่ธรรมดาเนื่องจากผลงานของพวกเขาส่งผลกระทบต่อศาสตร์หรือศิลปะหรือผู้คนบนโลกใบนี้เป็นกลุ่มเด็กที่แม้จะมีอายุน้อยเพียงราวๆ 5 ขวบ ก็สามารถสร้างความแตกต่างให้กับตัวเองได้จากความสำเร็จของตนเองในศาสตร์หรือศิลปะเฉพาะหนึ่ง ๆ แต่เดิมเป็นที่ยอมรับกันว่า มีความสามารถด้านใหญ่ ๆ อยู่ 3 ด้านด้วยกันที่เด็กเก่งเกินวัยแสดงออกให้เห็น คือ 1) ด้านการเล่นหมากรุก 2) ด้านดนตรี และ 3) ด้านคณิตศาสตร์ เราอาจพบอัจฉริยะน้อยในแต่ละแวดวงเหล่านี้ โดยเด็กพวกนี้จะแสดงฝีมือเป็นที่ประจักษ์ว่ามีความสามารถเทียบเท่าผู้ใหญ่ ตามปกติเด็กประเภทนี้จะแสดงให้เห็นแต่เนิ่น ๆ ว่าตนเองมีความสนใจเป็นพิเศษในเกมหมากรุก ในการเล่นเครื่องดนตรี หรือในการคำนวณและการเล่นเกมตัวเลข และดูเหมือนความสนใจเหล่านี้จะ 'สิง' อยู่ในตัวเด็ก มากเสียจนพวกเขาต้องการใช้เวลาหลายชั่วโมงต่อวันหมกมุ่นอยู่กับการวางหมาก แก้ปัญหาการคูณ หรือการฝึกเพลงเฉพาะประเภทด้วยเครื่องดนตรีของตน

การมี 'เด็กน้อยเก่งเกินวัย' เกิดขึ้นในแวดวงเฉพาะนั้น ๆ เป็นเรื่องที่ไม่น่าประหลาดใจ เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กอื่น ๆ แล้ว เด็กเหล่านี้ต้องจำกัดตัวเองอยู่กับกลุ่มสัญลักษณ์และกฎที่ใช้ควบคุมมนุษย์เราจะกลายมาเป็นผู้ที่มีทักษะเฉพาะได้ก็ด้วยการเรียนรู้กฎเกณฑ์ และมุ่งมั่นทำตามโดยไม่ต้องพึ่งพาความรู้ในแง่มุมต่างๆ ของประสบการณ์อื่นที่ฉีกแนวไปจากเดิม และไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องผลักดันตนเองเพื่อไปถึงจุดแห่งการค้นพบสิ่งแปลกใหม่ด้วยตัวเอง (นี่จึงเป็นเหตุผลที่สะท้อนว่าเหตุใดจึงไม่ค่อยมีอัจฉริยะน้อยเก่งเกินวัยในสายวรรณกรรม ในแวดวงความเป็นผู้นำทางการเมือง หรือทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม) ที่สำคัญคือ ในขณะที่ความพิเศษเลิศล้ำเริ่มต้นด้วยพรสวรรค์ส่วนตัว แต่สิ่งนี้ไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยเดียวที่จะสามารถผลักดันไปให้ถึงจุดสูงสุดแห่งความสำเร็จได้โดยปราศจากการสนับสนุนที่มากพอของผู้ปกครอง สมาชิกในครอบครัว ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนนั้น ๆ ไม่ว่าเด็กจะมีพรสวรรค์เพียงใด ก็จะไม่มีความสามารถก้าวหน้าไปได้ไกลตามลำพัง อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนจะไม่ประสบผลสำเร็จมากหากขาดซึ่งเขาวัวปัญญาที่ติดตัวมา และความกระหายอยากเรียนรู้

ความไม่ธรรมดาที่เหนือธรรมดา

เด็กอัจฉริยะอย่าง Wang Yan หนูน้อยชาวจีนผู้มีความสามารถพิเศษเหนือชั้นในการใช้พู่กัน และหมึกจีนตัววาดภาพลึง และ Yehudi Menuhin หนูน้อยนักไวโอลินที่เติบโตขึ้นมาโด่งดังในวงการจนกลายมาเป็นตำนานแห่งศตวรรษถือเป็นกลุ่มที่ Gardner (1997) เรียกว่า ปราดเปรื่องอย่างแท้จริง หรือ "quite bright" คนประเภทนี้มีศักยภาพมากมาย ซึ่งเมื่อก้าวเข้าสู่วัยแล้วจะปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยทั้งนี้ ส่วนหนึ่งมาจากความสนใจที่มีมาแต่วัยต้น ๆ อีกส่วนหนึ่งมาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่มีส่วนเกื้อหนุนเต็มกำลัง มีบุคคลอีกประเภทที่ท้าทายต่อการวิเคราะห์มากกว่าประเภทอื่น ได้แก่ คนประเภทที่เอาแน่เอานอนไม่ได้ (occasional individuals) คนกลุ่มนี้จัดเป็นประเภทผู้ที่มีความบกพร่องอย่างสูงในหลายด้าน แต่กลับมีด้านหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศ โดยมีอยู่บ่อยครั้งที่

บุคคลประเภทนี้มาจากกลุ่มออทิสติก ซึ่งเป็นผู้ที่มีความบกพร่องในความสามารถทางการสื่อสารตั้งแต่มีน้อยมากจนไม่มีเลย ถึงแม้จะมีความพิการเช่นนี้ แต่ก็มีความช่วยเหลือ เช่น Nadia Chomyn สาวน้อยชาวโรมาเนียที่นับแต่วัย 3 ขวบเรื่อยมา มีความสามารถทางการวาดภาพม้าและคนด้วยดินสอ ซึ่งเป็นตัวบ่งบอกถึงความสามารถพิเศษ และการแสดงออกทางศิลปะที่ต้องใช้ความนึกคิดระดับสูง ยังมี Leslie Lemke เด็กชาวอเมริกันซึ่งพิการตาบอดและปัญญาอ่อนที่อาศัยการฟังโน้ตเพลงที่แม่ขับซ้องเพียงครั้งเดียวก็สามารถสอนตัวเองให้เล่นเปียโนได้อย่างคล่องแคล่ว

เราคงยังต้องตระหนักถึงบุคคลสำคัญที่ในประวัติศาสตร์ส่วนตัวจะมีพื้นเพและความสามารถธรรมดา ๆ แต่กลับมีความก้าวหน้าเรื่อยไปจนประสบความสำเร็จที่น่าทึ่งโดยไม่มีใครคาดว่าจะเป็นไปได้ในบั้นปลายชีวิต บุคคลประเภทนี้ที่ถูกกล่าวถึงบ่อยได้แก่ Charles Darwin ซึ่งเป็นนักเรียนธรรมดา ๆ คนหนึ่งที่ไม่แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ประธานาธิบดี Harry Truman ที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวในชีวิตเมื่ออายุ 40 ปี และก็มีรายงานของนักวิจัย ‘คนไม่ธรรมดา’ ที่บันทึกถึงเรื่องราวหลายตัวอย่างของผู้คนที่แสดงให้เห็นว่าน่าจะไปได้ดีตั้งแต่ชีวิตการทำงานกลับประสบความสำเร็จล้มเหลวในบั้นปลายชีวิต สิ่งสำคัญที่ต้องจดจำไว้ ก็คือ การบรรลุความสำเร็จสูงสุดไม่ได้ถูกกำหนดล่วงหน้าในวัยเด็ก คนบางคนเป็นพวกเบ่งบานช้า ทักษะบางด้านอาจไม่ปรากฏให้เห็นจนกว่าจะเติบโตเป็นวัยรุ่นหรือชากว่านั้น และมีความเป็นไปได้ที่เด็กปกติธรรมดาอาจถูกกระตุ้นให้ประสบความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่จากการแทรกแซงด้วยการสร้างสภาวะซึ่งเป็นไปได้ทั้งตัวส่งเสริมกำลังใจและตัวสร้างความเข้มข้น การมีวัยเด็กที่เปี่ยมสุขอาจเป็นอะไรที่ไม่ค่อยเป็นตัวกระตุ้น เช่นเดียวกับที่เหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สามารถทำให้วัยรุ่นที่น่าจะมีอนาคตสดใสกลับกลายเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวในชีวิต โดยการเปรียบเทียบกับภูมิหลังของพัฒนาการตามปกติที่บ่งบอกลักษณะของคนส่วนใหญ่ และการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาซึ่งวัยเด็กที่ไม่ธรรมดา ทำให้เรารู้ว่า ความเก่งเกินวัยหรือความสามารถเกินธรรมดา นั้น ดูจะเป็นไปได้หากคนเรามีระดับเชาว์ปัญญาสูง (high psychometric intelligence) หรือมีพรสวรรค์พิเศษ (special gift) รวมถึงการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมจากครอบครัวและอิทธิพลจากวัฒนธรรมรอบข้าง

ความไม่ธรรมดาเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาหรือไม่?

Gardner (1997) กล่าวว่า ‘บุคคลไม่ธรรมดา’ ทำให้ชีวิตมนุษย์มีอะไรน่าสนใจมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเติมเต็มความยินดีและเป็นอาหารบำรุงใจ หรือกลับเป็นการเพิ่มภาระงานให้ในบางโอกาส หลายคนอาจสงสัยว่าตนเองอยากจะมีชีวิตเช่นนี้หรืออยากจะทำให้ลูกหลาน หรือบุคคลใกล้ชิดที่เราหวังโยมีลักษณะเช่นนี้หรือไม่ ‘บุคคลไม่ธรรมดา’ มักได้รับการปฏิบัติเสมือนหนึ่งบุคคลสำคัญที่ได้รับการยกย่อง ความไม่ธรรมดานี้จะยิ่งมีนัยสำคัญไปกว่านั้นเมื่อบุคคลไม่ธรรมดาเหล่านี้ไปถึงจุดที่สร้างความแตกต่างตลอดชีวิตของตน และทิ้งความแตกต่างเหล่านี้ไว้ให้กับคนรุ่นหลัง แต่ต้นทุนของการเหยียบเท้าเข้าไปในชีวิตที่ถูกประทับตราว่าไม่ธรรมดานั้นเป็นอะไรที่น่าคิด ประการแรกสุด คนเราต้องอุทิศตนอย่างยิ่งให้กับศาสตร์และศิลป์นั้น ๆ รวมถึงภารกิจของตน อย่างน้อยที่สุดก็ต้องใช้เวลานับสิบปีของการนำทักษะที่ได้มาใช้งานอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดความชำนาญในศาสตร์หรือศิลป์ที่เราเลือก และต้องสานงานต่อเนื่องด้วยความมุ่งมั่นไร้ขีดสุดหากต้องการสร้างความก้าวหน้าให้กับงานนั้น

‘บุคคลไม่ธรรมดา’ เป็นคนที่เสี่ยงต่อความเจ็บปวด การถูกปฏิเสธ และความโดดเดี่ยวไปตลอดกาล คนที่ค้นคิดอะไรได้แปลกใหม่หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ส่วนใหญ่มักจะไม่เป็นที่เข้าใจหรือยอมรับเมื่อผลงานถูกเปิดตัว การก่อตั้งศาสตร์หรือศิลป์ชิ้นใหม่เป็นอะไรที่ถูกเพิกเฉย บุคคลแวดล้อมอัจฉริยะ ไม่สนับสนุน สาธารณชนอาจแสดงความเป็นปรปักษ์ คนเหล่านี้ต้องอดทนอดกลั้นเพื่อยืนหยัดต่อคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างละเอียดซึ่งเกิดขึ้นกับทุก ๆ การค้นพบที่ยิ่งใหญ่ แท้จริงแล้ว ผู้ปรารถนาความไม่ธรรมดาต้องเตรียมตัวเตรียมใจพร้อมรับชีวิตที่มีการประเมินผลงานเกิดขึ้นตลอดเวลาในขณะที่มีความเป็นไปได้ว่า ความคิดแปลกใหม่หรือผลงานของบุคคลนั้น ๆ ถูกบิดเบือนไปได้โดยไม่เจตนาหรือตั้งใจให้เกิดขึ้นในบางครั้ง

สองแนวทางที่แตกต่างกัน

ผู้ที่ศึกษารายงานเพื่อมองหาเคล็ดลับของหนทางสู่ “ชีวิตที่ไม่ธรรมดา” อาจเลือกที่จะมองแค่เปลือกนอก นั่นคือ เมื่อรู้ว่าคนที่เก่งไม่ธรรมดาบางคนไม่ยอมเสียเวลาให้กับการหลบนอนก็จะพยายามฝึกตนเองให้รอดอยู่ได้ด้วยการนอนเพียงแค่สองสามชั่วโมงในยามค่ำคืน หรือเมื่อสังเกตเห็นว่าผู้มีความเป็นเลิศด้านนวัตกรรมบางคน มักจะเป็นพวกที่ชอบโปรโมทงานของตน พวกเขาอาจทุ่มเวลาสุด ๆ ไปกับความพยายามทำให้ตนเองเป็นที่รู้จักในสายตาของสาธารณชน ผู้ปกครองอาจละทิ้งลูกเพราะได้เรียนรู้ว่า ‘คนไม่ธรรมดา’ มักเป็นคนที่สูญเสียหรือขาดพ่อแม่ในช่วงสำคัญของวัยเด็ก ตัวอย่างเช่นนี้เผยให้เห็นถึงความสับสน หรือไม่เข้าใจว่า ‘ความไม่ธรรมดา’ นี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถได้กันมาง่าย ๆ ด้วยเพียงแค่เลียนแบบบุคคลตัวอย่างเท่านั้น Gardner (1997) ยังมีความกังขาเกี่ยวกับโปรแกรมที่อ้างว่าสามารถฝึกอบรมความคิดสร้างสรรค์หรือความเป็นผู้นำได้ในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งมักพบโปรแกรมเหล่านี้มีการออกแบบเพื่อจัดฝึกอบรมระยะสั้นเฉพาะช่วงสุดสัปดาห์หรือบางช่วงเวลาเท่าที่เป็นไปได้ ประสบการณ์เหล่านี้สามารถเปลี่ยนทัศนคติของผู้เข้าอบรมที่มีต่อความสามารถของตนเอง หรือเป็นตัวปลดปล่อยความสามารถพิเศษที่ถูกพัฒนาแล้ว เพื่อให้บุคคลนั้นได้มีโอกาสสัมผัสรสชาติของการสร้างสรรค์ผลงานหรือเปลี่ยนตนเองเป็นผู้มีอิทธิพลโน้มน้าวจิตใจคนด้วยความไม่ธรรมดาในระดับต้น ๆ อย่างไรก็ตามความสามารถที่ไม่ธรรมดาโดยแท้ เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่จะปรากฏให้เห็นหลังเวลาผ่านไปหลายปีเท่านั้น Gardner (1997) เชื่อว่าไม่มีทางเป็นไปได้ที่องค์ประกอบสำคัญใด ๆ ของความไม่ธรรมดาจะสามารถถูกฝึกได้สำเร็จในเวลาเพียงไม่กี่วัน

Gardner (1997) ยังให้ข้อคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เป็นตัวเหนี่ยวนำความไม่ธรรมดา กล่าวคือ มันเป็นผลดีสำหรับคนหนุ่มสาวที่แวดล้อมไปด้วยผู้ใหญ่ที่มีความเชื่อว่าคนเราควรจะมีงานทำเพื่อปรับปรุงทักษะของตนเองในศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งหรือมากกว่านั้น ความรักและการสนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญ แต่ที่สำคัญไปกว่านั้น คือ การมีบุคคลที่เหมาะสมเป็นแบบอย่างให้กับผู้อื่น (role model) หากไม่ใช่จากบุคคลโดยตรงก็โดยอาศัยวัตถุเชิงสัญลักษณ์ ตัวอย่างเช่น หนังสือในยุคเก่า ภาพยนตร์และโปรแกรมทีวีในทุกวันนี้ เครือข่ายอินเทอร์เน็ตในอนาคต เป็นต้น วัยรุ่นที่มีความทะเยอทะยานใฝ่ฝันควรมีโอกาสได้พบกับบุคคลต้นแบบ ซึ่งเป็นผู้ที่จะทำให้ภารกิจที่พวกเขาใฝ่ฝันลุล่วงไปได้แม้ต้องเผชิญหนทางที่ไม่ราบเรียบ ผู้ปกครองหรือครูสามารถช่วยเด็กหนุ่มสาวให้สามารถจัดการกับความผิดหวังและอุปสรรคที่ไม่มีทางหลีกเลี่ยง ในขณะที่ดูเหมือนเป็นการยากที่เราจะ

ทำเพิกเฉยต่อความผิดพลาด แต่ก็มีความแตกต่างอย่างเหลือล้นระหว่างการปล่อยตัวให้เกลือกกลิ้งอยู่กับความผิดพลาดที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะ กับการใช้ประโยชน์ของความผิดพลาดนี้ประหนึ่งตัวกระตุ้นเร้าที่ทำทลายและถือเป็นบทเรียนสำคัญ ดังนั้น ‘ความไม่ธรรมดา’ นี้ ดูเป็นไปได้มากที่จะเกิดขึ้นหากคนที่มีความทะเยอทะยานได้สัมผัสกับบุคคลตัวอย่างของความไม่ธรรมดา ได้ไตร่ตรองบทเรียนที่เห็นเป็นตัวเป็นตนได้ในต้นแบบนั้น และมีโอกาสได้กระทำการฝึกฝนอย่างจริงจังในสภาพแวดล้อมที่ได้รับการปกป้องและที่ให้ความรู้สึกปลอดภัย กระนั้นต้องใส่ใจด้วยว่า คนเราจะสามารถพัฒนาเป็น ‘คนที่ไม่ธรรมดา’ ได้ก็ด้วยการดำเนินชีวิต ตามวิถีทางของตนเอง

ลักษณะใหญ่ ๆ 3 ประการ

การศึกษาของ Gardner (1997) มุ่งไปที่ 3 ลักษณะหลักของความสำเร็จที่ไม่ธรรมดา โดยทั้ง 3 ลักษณะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันในวิถีแห่งพลวัต ซึ่งประกอบด้วย

1) การไตร่ตรอง (reflecting)

การไตร่ตรอง ในที่นี้หมายถึงการหมั่นพิจารณาอย่างมีสติในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประจำวัน เมื่อพิจารณาจากบุคคลต้นแบบทั้ง 4 แบบ Gardner (1997) ซึ่งให้เห็นได้จากช่วงต้น ๆ Freud หมั่นคิดทบทวนอยู่กับความทะเยอทะยานและความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่เขาพจญมาตลอด บันทึกกรณีศึกษาของเขาและการวิเคราะห์ความฝันของเขาเอง ทำหน้าที่ประหนึ่งตัวช่วยที่ขาดเสียมิได้ในการสร้างความก้าวหน้าให้กับความคิดอ่านของตนเอง จนในที่สุดสามารถก่อตั้งศาสตร์แห่งจิตวิเคราะห์ซึ่งเป็นศาสตร์ใหม่ Woolf ใช้การสนทนาและบันทึกที่ถูกเขียนไว้เพื่อไตร่ตรองแทบทุกแง่มุมของการดำรงชีวิตอยู่ของเธอ ไม่ว่าจะเป็นความเรียง บันทึกประจำวัน จดหมาย หรือนวนิยาย Gandhi ออกเดินเป็นประจำ ใช้เวลาคิดอย่างลึกซึ้งถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ช่างเกี่ยวข้องกับกิจวัตรของการวางแผนและกลยุทธ์ร่วมกับเพื่อนใกล้ชิด หมกมุ่นอยู่กับการทำหนังสือพิมพ์ เขียนหนังสือ และการปราศรัยโจมตี ซึ่งถือเป็นการไตร่ตรองในอีกรูปแบบหนึ่ง ส่วน Mozart แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการไตร่ตรองตั้งแต่วัยเด็กตามที่ปรากฏในจดหมายหลายฉบับที่เขาเขียนถึงสมาชิกครอบครัว ซึ่งมีบ่อยครั้งที่จดหมายเหล่านี้เป็นเรื่องของการอภิปรายปัญหาทางดนตรีและความท้าทายที่เขากำลังเผชิญ รวมถึงคำวิจารณ์ต่าง ๆ ที่น่าขบขันเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนั้น ๆ

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยประกอบสำคัญ ซึ่งได้แก่ การเฝ้าสังเกตผู้ฟังที่มีศักยภาพของเรา ไม่ว่าจะเป็นบุคคลในครอบครัว เพื่อนฝูง หรือเพื่อนร่วมรุ่น หรือคนที่ไม่รู้จัก แต่เป็นผู้ที่ให้คำตัดสินชี้ขาดเกี่ยวกับผลงานของเรา บทเรียนจากต้นแบบแสดงให้เห็นชัดถึงการ “ติดตามเสียงตอบกลับ (feedback) และคอยฟังสิ่งที่ผู้อื่นกำลังพูด” Gardner (1997) เตือนให้หลีกเลี่ยงการลืมหูลงตัวเอง และถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องไม่ละทิ้งกลไกของการทวิภาคีวิจารณ์ รวมทั้งให้ตระหนักถึงเสียงตอบกลับที่เป็นไปด้วยความระมัดระวังและจริงจังของผู้ที่รู้จักจริงในศาสตร์หรือศิลป์นั้น ๆ

2) การรู้จักใช้จุดแข็งของตนเอง (leveraging)

เราทุกคนต่างมีพัฒนาการผันแปรจากรูปแบบมาตรฐานหรือ ‘norm’ โดยมีความพิเศษเฉพาะทางใดทางหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นพรสวรรค์ที่ติดตัวมาแต่เกิด การผสมผสานของยีนส์ เสี้ยวลักษณะของ

บุคลิกภาพ หรือประสบการณ์ผิดธรรมดาที่เราได้รับที่บ้าน ในโรงเรียน หรือตามท้องถนน บางคนมีความแตกต่างที่น่าทึ่ง เช่น Mozart ผู้มีฝีมือทางดนตรีประจักษ์ผู้ใหญ่ในร่างเด็ก Freud เป็นคนยิวที่แสวงหาการเป็นที่รู้จักยอมรับในกลุ่มชาวเวียนนาที่เกลียดชังยิว Woolf เป็นเพศหญิงที่ไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่เป็นคนที่สร้างศาสตร์แขนงใหม่ให้กับวรรณกรรมอังกฤษ และ Gandhi เป็นเด็กต่างจังหวัดในอินเดียที่แสวงหาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของอาณาจักรที่ทรงอิทธิพลที่สุดในยุคนั้น

การรู้จักใช้จุดแข็งของตนเองหรือ leveraging ในความหมายของ Gardner (1997) นั้นอ้างถึงความสามารถของคนบางคนที่รู้จักพลิกแพลงกับด้านที่เป็นจุดอ่อนในขณะที่ฉลาดใช้จุดแข็งของตน บุคคลประเภทนี้มักจะถามตนเองอยู่เสมอ ๆ ว่า “เราจะสามารถใช้จุดแข็งที่มีด้วยวิธีใด เพื่อให้ได้มาซึ่งความได้เปรียบในการแข่งขัน” แต่ละต้นแบบของบุคคลที่ไม่ธรรมดาเหล่านี้ จะมีวิธี ‘leveraging’ ในลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกัน สำหรับ Mozart แล้วดูจะไม่มีปัญหา ด้วยความเป็นอัจฉริยะบุคคลแต่้วยเยาว์ก็เพียงมุ่งมั่นก้าวเดินตามเส้นทางด้านดนตรี Freud ต้องใช้จุดแข็งภายใต้ขอบเขตของความรู้ที่ได้จากการศึกษาด้านความสามารถทางภาษาและบุคคล รวมถึงขีดจำกัดต่าง ๆ ในด้านการให้เหตุผลทางมิติสัมพันธ์และตรรกะ (spatial and logical reasoning) เพื่อทำให้งานสายวิทยาศาสตร์สำเร็จลุล่วงไปได้ เมื่อไม่ประสบความสำเร็จอย่างในศาสตร์ทางประสาทวิทยาอย่างที่ตั้งความปรารถนาไว้ Freud หันมามองหาช่องทางในศาสตร์ทางจิตวิทยาซึ่งเปิดโอกาสให้จุดแข็งในด้านการคิดและการจัดระบบของเขาสามารถสร้างความได้เปรียบผู้อื่นในสมัยเดียวกัน Woolf ได้รับพรสวรรค์คล้ายๆ กันทั้งในด้านภาษาและในด้านบุคคล แม้ว่าความอัจฉริยะของเธอจะมีแนวโน้มไปในเรื่องของการพินิจภายใน (introspection) มากกว่าการโน้มน้าว (influencing) แต่ยามใดที่ต้องเผชิญกับการถูกวิพากษ์วิจารณ์ Woolf จะอาศัยจุดแข็งในด้านการเขียนและการสนทนาส่วนตัวเป็นอาวุธ และหลีกเลี่ยงการโต้เถียงในที่สาธารณะซึ่งเป็นจุดอ่อนของเธอ การสำรวจห้วงลึกของ Gandhi ลงไปในจิตวิญญาณของเขาเองและของคนอินเดียทำให้เขาสามารถสร้างรูปแบบของการประท้วงที่เหมาะสมอย่างไร้ที่ติสำหรับการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวอินเดีย Gandhi ไม่ห่วงกับความจริงที่ตนเองไม่ได้เป็นนักเรียนที่มีความโดดเด่นหรือเป็นคนที่ขาดหลักการในฐานะสมาชิกหนึ่งของสถาบันการเมือง แต่กลับยึดมั่นในอุดมการณ์ว่า คนทุกคนจะพบปะกับเขาในฐานะเพื่อนมนุษย์ที่สลัดทิ้งอคติทางเชื้อชาติ วรรณะ และเผ่าพันธุ์

มีบ่อยครั้งที่การค้นพบสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้เพราะบุคคลเหล่านั้นสามารถคิดมองปัญหาหรือความท้าทายจากรูปแบบเดิมที่คุ้นเคยให้ออกมาเป็นมุมมองในรูปแบบใหม่ ซึ่งเห็นได้จากตัวอย่างของ Freud ในเรื่องของจิต หรือวิธีที่ Gandhi จัดการกับความขัดแย้งทางสังคมซึ่งเป็นเรื่องของความผานกันระหว่างมุมมองของคนตะวันตกกับคนตะวันออก การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ใหม่เช่นนี้ ดูน่าจะเป็นไปได้มากที่สุด หากคนเรามีการนำเสนอปัญหาใดปัญหาหนึ่งในรูปแบบที่หลากหลาย (multiple representations of a problem) และสามารถมองหาวิธีแก้ปัญหามาได้ในหลากหลายวิธีโดยเฉพาะการคิดหาวิธีที่ไม่เคยนำมาใช้กับปัญหานั้นมาก่อน ยิ่งคน ๆ นั้นสามารถใช้จุดแข็งที่ไม่ธรรมดาของตนในการขบเจาะปัญหาได้มากเท่าใดก็จะมีแนวโน้มที่จะมาลงเอยกับวิธีการแก้ปัญหานั้นไม่เคยคาดคิดมาก่อน

3) การจัดกรอบประสบการณ์ชีวิต (framing)

การรู้จักจัดกรอบประสบการณ์ชีวิต หรือ framing เป็นความสามารถในการจัดกรอบประสบการณ์

ให้อยู่ในรูปของบทเรียนเชิงบวกที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ๆ โดยบทเรียนเชิงบวกนี้สามารถถูกนำไปใช้เป็นปัจจัยเสริมสร้างพลังชีวิต การดำเนินชีวิตของคนเราในแต่ละวันย่อมต้องเผชิญกับประสบการณ์ชีวิตทั้งทางดีและทางร้าย ‘คนไม่ธรรมดา’ จะไม่หนีโลกแห่งความเป็นจริง ไม่หลอกตนเองด้วยการปั้นแต่งภาพแห่งความสำเร็จที่ล้นเหลือ และจะไม่เกาะติดอยู่กับคนที่มองโลกในแง่ดีแบบสุดโต่ง เพื่อให้ตนเองสามารถเพิกเฉยกับความล้มเหลว สิ่งสำคัญในที่นี้ ก็คือ ความสามารถที่จะมองเห็นแสงสว่างในมุมมืดของความเสื่อมถอย โดยถือเป็นโอกาสแห่งการเรียนรู้ที่ได้รับ กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้ที่สามารถรับมือกับประสบการณ์ที่บุคคลอื่นอาจพยายามลืมให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ และหันมาไตร่ตรอง ทำใหม่ อีกทั้งรู้จักแยกแยะออกได้ว่า มีแง่มุมใดบ้างที่เผยให้เห็นถึงวิธีการแก้ไขอื่น ๆ ที่สามารถนำไปใช้ได้ดีกว่าหากประสบกับสถานการณ์เช่นเดียวกันนี้อีกในอนาคต

Gardner (1997) กล่าวว่า คุณลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด โดยมีการไตร่ตรองหรือ reflecting เป็นฐาน แล้วดำเนินต่อไปในสองทิศทาง ทิศทางแรกมุ่งที่การตรวจสอบจุดแข็งและภาวะผูกพัน ส่วนทิศทางที่สองมุ่งที่การตรวจสอบบทเรียนจากประสบการณ์ประจำวัน บางครั้งการตรวจสอบนั้นมีความกระฉับกระชวย แต่บางครั้งอาจแฝงเป็นนัย ซึ่งเป็นอุปนิสัยที่ฝังอยู่ในจิตมนุษย์ทุกคน

บทเรียนสำหรับคนปกติ

เมื่อความไม่ธรรมดาปรากฏอยู่ท่ามกลางกลุ่มผู้ตัดสินที่ขาดความเข้าใจหรือมีคุณสมบัติไม่เหมาะสม บุคคลไม่ธรรมดาเหล่านี้อาจขาดโอกาสหรือสนามที่จะได้ลองทักษะและสร้างรอยประทับให้คงอยู่ได้นาน Gardner (1997) เน้นย้ำว่า อะไรที่ดูเหมือนจะเบี่ยงเบนเพียงเล็กน้อยในช่วงต้นระหว่าง ‘ความธรรมดา’ กับ ‘ความไม่ธรรมดา’ ไม่ช้าไม่นานจะทวีวงกว้างออกได้อย่างรวดเร็วในเชิงคุณภาพอย่างเห็นได้ชัดในวัยหนึ่งคนอย่าง Beethoven หรือ Woolf หรือ คนอย่าง Gandhi ไม่ได้มีอะไรแตกต่างไปจากเรา แต่พออายุได้ 25 หรือ 50 ปี ความแตกต่างระหว่าง “เรา” กับ “พวกเขา” ดูเหมือนห่างไกลกันลิบลับ อย่างไรก็ตามคนธรรมดาอย่างเรา ๆ สามารถนำเอาบทเรียนทั้งหลายที่ได้จากอัจฉริยะบุคคลเหล่านี้มาใช้ จนทำให้เกิดผลสำเร็จที่มีความหมายยิ่งต่อชีวิต และสิ่งที่ขาดเสียมิได้ ก็คือ การใส่ใจให้กับความเป็นเลิศและเปี่ยมไปด้วยคุณภาพ

Gardner (1997) กล่าวเตือนให้เราตระหนักว่า ด้วยความหลากหลายของมนุษย์ที่หลังไหลมาจากวัฒนธรรมนานารูปแบบ จึงมีหนทางนับไม่ถ้วนที่คนเราจะสามารถสร้างความโดดเด่นและสร้างความแตกต่างได้ หากเรายอมใช้ปัญญาในการสร้าง ในขณะที่มีตัวอย่างของการใช้อำนาจในมือที่สามารถสำแดงออกได้อย่างอิสระโดยไม่คำนึงถึงผลพวงที่จะเกิดตามมา มนุษย์เราจึงเสี่ยงต่อการดำรงอยู่กับความหายนะอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ในทางกลับกัน หากเรากำหนดมาตรการรุนแรงเพื่อจำกัดการสำแดงออกเช่นนี้ เราจะเสี่ยงต่อการสลัดทิ้งซึ่งอิสรภาพสุดโต่งซึ่งคนอีกหลากหลายที่มีความหวังดีได้อุทิศตนมานับศตวรรษเพื่อให้ได้มันมา กระนั้น ภายใต้กรอบแห่งมนุษยธรรม เราสามารถใช้ปัญญาแห่งอัจฉริยภาพอันไร้ขีดจำกัดและทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างคุ้มค่า นำมาซึ่งผลงานสร้างสรรค์ที่ทรงคุณค่าและก่อประโยชน์ต่อมวลมนุษย์และโลกใบนี้ของเรา

ไอเดียที่ไม่ธรรมดา (Wonderful Ideas)

เป็นที่ทราบดีแล้วว่า คุณลักษณะหนึ่งของอัจฉริยะบุคคล คือ ความสามารถคิดมองปัญหาออกมาได้หลากหลายรูปแบบซึ่งนับเป็นต้นนำไปสู่การค้นพบสิ่งแปลกใหม่ กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า อัจฉริยะบุคคลเป็นบุคคลที่พร้อมไปด้วยไอเดียที่ไม่ธรรมดา (wonderful ideas) คำถามที่ตามมา ทำอย่างไรถึงจะพัฒนาคนตั้งแต่เยาว์วัย ให้รู้จักการคิดมองปัญหาในหลากหลายมิติและเกิดมีไอเดียต่าง ๆ มากมายที่ไม่ธรรมดา

ศาสตราจารย์ Eleanor Duckworth (1996) ศิษย์เอกของ Jean Piaget กล่าวว่าหลักสูตรตำราเรียน บททดสอบมาตรฐานรวมถึงโปรแกรมอบรมครู ดูจะเป็นตัวหล่อเลี้ยงความเชื่อที่ว่า คนเรามีวิธีเข้าใจอะไรต่าง ๆ อยู่วิธีเดียวเท่านั้น และเชื่อว่า มีวิธีการอธิบายที่ชัดเจนที่สุดและดีที่สุดอยู่วิธีเดียวที่จะนำไปสู่ความเข้าใจนี้ ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและดูแลกิจกรรมการเรียนการสอนเพียงแค่นี้คิดลึนว่าวิธีไหนเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง และกำหนดให้ครูใช้วิธีนั้นกับผู้เรียน ความคิดที่ว่ามีเพียงวิธีที่ดีที่สุดแค่วิธีเดียวของการทำความเข้าใจเช่นนี้ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความเชื่อที่ว่าเด็กนักเรียนที่ไม่สามารถเข้าใจตามวิธีที่เราสอนหรือที่เราพยายามอธิบาย จะต้องเป็นเด็กที่ไม่ ‘ฉลาด’ พอที่จะเข้าใจเรื่องนั้น ๆ ได้เลย ภายใต้อิทธิพลของความเชื่อที่แฝงอยู่ในตำราและหลักสูตรเช่นนี้ ทำให้อนาคตทางการศึกษาของพวกเขาถูกจำกัด และหันไปพึ่งพาการเรียนการสอนประเภทอื่น

ในห้องเรียนเด็กปฐมวัย กิจกรรมบางประเภทไม่ได้ดูเป็นเรื่องง่ายเสมอไปสำหรับเด็กทุกคน พวกเขาต้องอาศัยการลองผิดลองถูกหลายครั้งหลายคราเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ตนเผชิญ แต่เมื่อประสบผลสำเร็จด้วยความคิดของตัวเอง เด็ก ๆ จะแสดงความตื่นเต้นดีใจออกมาให้เห็นชัด สิ่งนี้นับเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้มีไอเดียบรรเจิดที่เป็นของตนเองและได้มีความรู้สึกที่ดีต่อตัวเองจากความเป็นเจ้าของไอเดียเหล่านั้น ตามทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของ Jean Piaget เราสามารถปล่อยให้เด็ก ๆ ได้ใช้กลไกความคิดอ่านของพวกเขาเองเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดและมโนทัศน์ต่าง ๆ ความจริงแล้ว แทนที่จะใช้ความพยายามไปกับการ “ตบแต่ง-ประดับ-จัดเต็ม” เราควรหาวิธีการที่จะกระตุ้นให้เด็ก ๆ เกิดมีความสนใจโดยคำนึงถึงความสามารถที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน อีกประการหนึ่งที่ควรทำ คือการจัดฝึกอบรมครูให้มีประสบการณ์กับการเรียนการสอนในรูปแบบเช่นนี้ ซึ่งต้องอาศัย ‘การไวต่อความรู้สึก’ ที่ครูมีต่อเด็ก ๆ ในห้องเรียน

ขณะที่เด็กตั้งคำถาม หมกมุ่นกับความคิด และกล้าลงมือทำเพื่อหาคำตอบให้กับตนเองด้วยตนเอง จะถือเป็นช่วง “เข้าได้เข้าเข้ม” ของการที่ประสบการณ์บางอย่างมีความสอดคล้องกับความคิดบางประการซึ่งเป็นตัวเขยิบความคิดอ่านของเด็กให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่ง ปრაการณ ‘ถูกคำถาม-ถูกเวลา-ถูกสถานที่’ สามารถผลักดันเด็กขึ้นสู่จุดสูงสุดของความคิดในการแสวงหาคำตอบและกระตุ้นให้เกิดความตื่นเต้นทางปัญญาที่แท้จริง แม้ในสถานการณ์ที่เกินกำลังของครู เช่นมีเด็กจำนวนมากในชั้นเรียน แต่หากอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ถูกจัดไว้อย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว เด็กจะสามารถตั้งคำถามที่เหมาะสมที่สุดให้กับตนเองได้ คำถามที่เหมาะสมนี้จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้เด็กใช้ความพยายามอย่างเต็มที่เพื่อหาคำตอบด้วยตัวเอง

เป็นที่สังเกตว่า ไอเดียที่ไม่ธรรมดาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในช่วงวัยต้น ๆ มักจะจางหายไปเมื่อเติบโตขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความคิดที่แปลกแหวกแนวเหล่านั้นได้รับการให้คุณค่าน้อยลงเรื่อย ๆ ด้วยถูกเมินเฉยเนื่องจากดูเป็นเรื่องที่ไม่สลักสำคัญ หรืออาจเป็นเพราะเจ้าของไอเดียถูกทำให้หมดกำลังใจเพราะผู้ใหญ่ไม่ให้การยอมรับ เช่นการลองใส่รองเท้าผิดข้าง การถามคำถามที่เป็นเรื่องน่าอายในสังคม หรือการแยกชิ้นส่วนเพื่อดูว่าข้างในมีอะไร การที่ผู้ใหญ่มองไม่เห็นคุณค่าและไม่ให้การยอมรับนี้ เป็นที่มาของการทำให้เด็กหมดกำลังใจในการสำรวจความคิดที่เป็นของตนเอง และทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณค่าของพวกเขาไม่มีไอเดียที่สำคัญแต่เป็นเพียงสิ่งที่ผู้ใหญ่เห็นว่าไร้สาระ

ความฉลาดไม่ได้พัฒนาโดยไม่มีอะไรให้คิด ความคิดที่ไม่ธรรมดาต่อยอดจากความคิดที่ไม่ธรรมดาอื่น ๆ การสร้างความเชื่อมโยงใหม่ ๆ ขึ้นอยู่กับความรู้มากพอที่มีมาแต่แรกต้นเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง ความรู้แรกต้นนี้เป็นตัววางฐานให้คิดถึงปัญหาอื่น ๆ ที่จะถามพร้อมสิ่งแปลกใหม่ที่จะทำ ซึ่งต้องการการเชื่อมโยงที่ซับซ้อนกว่าเดิม ยิ่งมีความคิดเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างเหมาะสมไว้มากเพียงใดก็จะมีไอเดียใหม่ ๆ เกิดขึ้นและยิ่งทำให้เกิดการประสาน (coordinate) ความคิดอ่านสู่การสร้างสะสมหน่วยโครงสร้างทางปัญญา (scheme) ที่ซับซ้อนยิ่ง ๆ ขึ้น

Duckworth (1996) กล่าวถึงปัจจัย 2 อย่างในการจัดโอกาสเพื่อให้เกิดความคิดแหวกแนวที่น่าพิศวง ได้แก่ การเต็มใจยอมรับไอเดียของเด็ก กับสภาพแวดล้อม (setting) ที่พร้อมด้วยวัตถุดิบของเพื่อเป็นตัวเหนี่ยวนำให้เกิดมีไอเดียที่หลากหลายและแปลกใหม่ โรงเรียนสามารถเปิดโอกาสให้เด็กได้สร้าง ‘ความคุ้นเคย’ (familiarity) กับวัตถุดิบของในสภาพแวดล้อมที่ถูกจัดไว้ โดยที่เด็กสามารถคิดออกได้ว่าจะคาดหวังอะไรได้บ้างจากสิ่งเหล่านี้ ทำอะไรกับสิ่งเหล่านี้ได้บ้าง สิ่งเหล่านี้ตอบสนองอย่างไรต่อสถานการณ์หนึ่ง ๆ จะถูกปรับเปลี่ยนได้อย่างไร ควรหลีกเลี่ยงการจับต้องหรือไม่ จะเก็บรักษาไว้หรือควรทำลายทิ้ง หรือไม่ก็ทำให้ดีขึ้นได้อย่างไร สิ่งที่ดีที่สุดที่เราทำได้ คือการทำให้ความรู้กับความคุ้นเคยเช่นนี้ ดูเป็นที่น่าสนใจและเข้าหาได้สำหรับเด็ก เราสามารถทำให้เด็กได้มีความคุ้นเคยกับบางปรากฏการณ์ในวิธีที่ดึงดูดความสนใจ กระตุ้นให้พวกเขาตั้งและตอบคำถามด้วยตัวเอง และปล่อยให้เด็ก ๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญในไอเดียของตน Duckworth เน้นย้ำว่า ยิ่งเราช่วยเด็ก ๆ ให้ได้มี ‘ไอเดียที่ไม่ธรรมดา’ เป็นของตัวเอง และให้เด็กได้มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองจากการเป็นเจ้าของไอเดียนั้น ๆ ก็จะมีความเป็นไปได้ว่า สักวันหนึ่งพวกเขาจะพบกับสิ่งแปลกใหม่โดยบังเอิญชนิดที่ไม่เคยมีใครค้นพบมาก่อน

Duckworth (1996) ได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาตนเองที่ครูสามารถนำไปใช้ในการสร้างความพร้อมสำหรับกิจกรรมที่นำมาซึ่งไอเดียที่ไม่ธรรมดาของเด็ก ๆ ประการแรกสุด ตัวครูเองต้องเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันกับเด็ก และรับรู้ถึงความรู้สึกระหว่างการเรียนรู้ในรูปแบบนั้น ประการที่สอง ครูทำงานร่วมกับเด็กครั้งละคนหรือสองคนเพื่อที่จะสามารถสังเกตพวกเขาได้อย่างใกล้ชิดมากที่สุดที่จะตระหนักถึงสิ่งที่เด็กข้องเกี่ยวอยู่ด้วย ประการที่สาม ครูควรได้ทบทวนเทปวิดีโอหรือการสาธิตสดของชั้นเรียนเด็กที่กำลังเรียนในรูปแบบนี้ เพื่อจะได้ตระหนักว่า วิธีดังกล่าวสามารถถูกนำไปใช้ได้จริงในชั้นเรียน ประการสุดท้าย ครูส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนอย่างน้อยก็จากเพื่อนร่วมงานที่อยู่ใกล้เคียงที่พยายามทำในสิ่งเดียวกันนี้ และกับผู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนข้อสังเกตต่าง ๆ ร่วมกันได้ นอกจากนี้ การมีครูผู้มาก

ประสบการณ์ที่พวกเขาสามารถโต้ถามและถกปัญหาต่าง ๆ ด้วยได้ ย่อมเป็นปัจจัยเสริมที่ช่วยได้มาก

ความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy)

อัจฉริยะบุคคลมีพัฒนาการของความเป็นตัวของตัวเองมากพอที่จะไต่เต้าขึ้นสู่วงการแห่งความสำเร็จจนกลายเป็นปรมาจารย์ เป็นผู้สร้าง เป็นผู้ใคร่ครวญไตร่ตรอง และเป็นผู้ทรงอิทธิพลต่อผู้อื่น หากขาดซึ่งความเป็นตัวของตัวเองแล้ว ก็ยากที่จะเชื่อมั่นในตนเองให้สามารถยืนหยัดและฟันฝ่าอุปสรรคจนปรากฏผลงานโดดเด่นที่ทั่วโลกยอมรับ

ความเป็นตัวของตัวเอง หรือ autonomy ตามนิยามที่ให้ไว้โดยศาสตราจารย์ Constance Kamii (1984) ทั้งในเชิงปัญญาและจรรยา หมายความว่า 'ความเป็นตัวของตัวเองและรู้จักควบคุมตนเอง' เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ heteronomy ซึ่งหมายถึง 'ความไม่เป็นตัวของตัวเองและยอมตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้อื่น' เด็กทารกเกิดมาช่วยเหลือตัวเองไม่ได้และคอยทำตามผู้ใหญ่สั่ง แต่เมื่อเติบโตขึ้นภายใต้การอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสม เด็กจะกลายเป็นผู้ที่มีความเป็นตัวของตัวเองและรู้จักควบคุมตนเองได้มากขึ้นเรื่อย ๆ คำถามสำคัญสำหรับนักการศึกษาและผู้ปกครองก็คือ ทำอย่างไรจึงจะอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความเป็นตัวของตัวเองและสามารถควบคุมตนเองได้ดี คำตอบหนึ่งที่เป็นไปได้ตามหลักทฤษฎีของ Jean Piaget ก็คือ ผู้ใหญ่จะสามารถกระตุ้นพัฒนาการความเป็นตัวของตัวเองขึ้นในตัวเด็กได้เมื่อผู้ใหญ่แลกเปลี่ยนมุมมองกับเด็ก แต่ในทางตรงกันข้ามผู้ใหญ่จะกลายเป็นผู้ส่งเสริมให้เด็กยอมทำตามคำสั่งแบบว่านอนสอนง่ายเพียงพึ่งวิธีให้รางวัลกับวิธีลงโทษซึ่งไม่ได้มาจากการตัดสินใจปฏิบัติตามจากความคิดของเด็กเอง

แม้การใช้วิธีลงโทษจะเป็นตัวส่งเสริมให้เด็ก ๆ ยอมทำตามคำสั่ง แต่กลับเป็นตัวเหนี่ยวรั้งไม่ให้พวกเขาได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง และในขณะที่การให้รางวัลเป็นวิธีที่เด็ก ๆ ปรารถนา แต่ก็กลับเป็นตัวส่งเสริมการยอมทำตามซึ่งเป็นแนวโน้มทางธรรมชาติของเด็กเอง ผู้ใหญ่มักใช้อำนาจควบคุมเด็กด้วยการใช้วิธีให้รางวัลและการทำโทษเพราะมาตรการเหล่านี้มีประสิทธิภาพในการทำให้เด็กยอมเชื่อฟังและคอยทำตามคำสั่ง ถ้าเราต้องการให้เด็กได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเองพร้อมรู้กฎรู้ควรแล้ว เราต้องลดอำนาจของความเป็นผู้ใหญ่ลงโดยการยับยั้งตนเองจากการใช้วิธีเหล่านี้ แล้วหันมาเป็นการให้กำลังใจเด็กในการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องที่ควรของความเป็นตัวของตัวเอง Kamii (1984) กล่าวถึงคำชี้แนะของ Piaget (1965) ที่ว่า หากเป็นเรื่องยากที่จะหลีกเลี่ยงการทำโทษแล้ว ยังมีทางเลือกของการลงโทษตามแนว constructivism ที่เป็นไปในรูปแบบถ้อยทีถ้อยปฏิบัติ (sanctions by reciprocity) เช่น การกันออกไป การบอกกล่าวชักจูงให้นึกถึงผลที่ตามมาภายหลังทั้งทางตรงและทางอ้อม การงดให้เด็กเล่นกับสื่ออุปกรณ์เมื่อใช้ไม่ถูกต้อง และการชดเชยความผิด กระนั้นตัวอย่างการลงโทษในรูปแบบดังกล่าวนี้สามารถเสื่อมลงจนกลายเป็นการลงโทษแบบเดิมได้หากไร้ซึ่งความสัมพันธ์ของความมีเยื่อใยผูกพันต่อกันและกันรวมถึงการให้ความเคารพนับถือซึ่งกันและกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ในสภาพจริงนั้น การให้ความนับถือซึ่งกันและกันนี้ เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองในเด็ก เด็กที่รู้ว่าตนเองได้รับการยอมรับนับถือต่อความรู้สึกนึกคิดของเขา จะเป็นเด็กที่ให้การยอมรับนับถือต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น

ในขณะที่ทฤษฎีอื่น ๆ ทำให้เราเข้าใจว่า เด็กเรียนรู้คุณค่าของจริยธรรมเพียงผ่านการเลียนแบบหรือซึมซับรับเข้าจากสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ทฤษฎีของ Piaget ถือว่า เด็กได้ความรู้และค่านิยมทางจริยธรรมจากการสร้างขึ้นภายในตัวเด็กเอง เด็ก ๆ อาจรับข้อมูลบางประการเข้าไว้เป็นของตนเอง (internalize) ภายใต้อาณัติของสถานการณ์ แต่พวกเขาไม่ใช่ภาชนะว่างเปล่าที่เพียงแค่คอยรองรับสิ่งที่ไหลหลั่งเข้ามาในหัวเท่านั้น ในแง่มุมมองของ constructivism กล่าวได้ว่า เด็ก ‘สร้าง’ โดยอาศัยการสร้าง (creating) และประสานความสัมพันธ์ (co-ordinating relationships) นำเสียดายที่ในการเรียนการสอนแบบเดิม ๆ เด็กไม่ได้รับการส่งเสริมและไม่ได้รับกำลังใจให้คิดด้วยตัวเอง ครูส่วนใหญ่มักใช้วิธีการบังคับต่าง ๆ นานา เพื่อให้เด็กท่องจำคำตอบที่ ‘ถูก’ และเลียนแบบตัวอย่างที่สาธิตหรือเป็นต้นแบบให้ จนทำให้เด็กเชื่อในความถูกต้องจะมีคำตอบตายตัวอยู่เพียงในความคิดหรือสมองของครูเท่านั้น ประกอบกับในอดีตที่ผ่านมา ดูเหมือนการศึกษาแบบเดิม ๆ ทำให้การเรียนการสอนของเด็กที่เข้าสู่ระบบโรงเรียน เป็นผู้เรียนทำนอง ‘ท่องแล้วทิ้ง’ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหลังการสอบ และดูเหมือนเด็ก ๆ เต็มใจที่จะพยายามทำเช่นนี้ทั้งด้วยสถานการณ์บีบบังคับและถูกสอนให้เป็นผู้ที่นิยมการทำตนให้สอดคล้อง ไม่ว่าจะได้ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม โรงเรียนอาจส่งเสริมให้เด็กยอมทำตามคำสั่งผู้อื่น และกดดันไม่让孩子ได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเองด้วยการใช้เกรดซึ่งถือเป็นทั้งการประเมินและการทำโทษเพื่อบังคับใช้มาตรฐานและกฎของผู้ใหญ่

หากมอง ‘ความเป็นตัวของตัวเองทางปัญญา’ ตามหลักของ constructivism แล้วเราจะเห็นได้ว่า เด็กเรียนรู้ด้วยการปรับเปลี่ยนความคิดเก่าของตนเองแทนที่จะมาจากการเก็บสะสมความคิดใหม่ การได้เผชิญกับมุมมองต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนมุมมอง การถกเถียงเกี่ยวกับคุณค่าในเชิงเปรียบเทียบของความคิดหนึ่งกับอีกความคิดหนึ่ง เป็นตัวส่งผลให้เด็กมีกำลังใจที่จะคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและมีความเป็นตัวของตัวเอง ในขณะที่เดียวกัน หากมอง ‘ความเป็นตัวของตัวเองในแง่จรรยา’ เราจะเห็นได้ว่า เด็กจะกลายมาเป็นคนที่มีความประพฤติแสดงออกให้เห็นถึงความสามารถในการตัดสินใจเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดได้ด้วยตัวเองโดยคำนึงถึงมุมมองของผู้อื่นและผลลัพธ์ที่ตามมา ซึ่งหากถือแต่มุมมองของตนเอง เป็นเครื่องตัดสินใจเพียงด้านเดียว ก็จะเป็นเรื่องที่ไร้จรรยา แต่ถ้าเราคำนึงถึงมุมมองของผู้อื่นแม้มีความเป็นตัวของตัวเอง เราก็จะไม่มีอิสระเต็มที่ที่จะพูด ขโมยของ หรือกลายเป็นผู้ที่ไม่คำนึงถึงผู้อื่นเลย

สิ่งที่น่าศึกษาเกี่ยวกับสังคมในปัจจุบัน คือการหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า ทำไมในสังคมที่ให้คุณค่ากับความอ่อนน้อมง่าย ถึงมีทั้งผู้ใหญ่บางคนที่มีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม และลงมือทำโดยไม่รีรอ กับผู้ใหญ่บางคนที่ต้องรอให้บอกในทุกเรื่อง และมีบ่อยที่ลึ้มในสิ่งที่ตนเองสัญญาว่าจะทำ มีผู้ใหญ่บางคนเต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรมไม่ยอมโกหกแม้ถูกนายสั่งให้ทำ กับมีผู้ใหญ่ที่ไม่ปฏิเสธและทำไปด้วยความเชื่อฟังทั้งที่ตนเองรู้ดีอยู่แล้วว่าไม่น่าทำ ทำไมความแตกต่างเช่นนี้ถึงเกิดขึ้นได้ในหมู่ผู้ใหญ่ที่เติบโตภายใต้กรอบวัฒนธรรมของความอ่อนน้อมง่ายและเน้นหนักในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม?

ครูและผู้ปกครองหลายคนเชื่อว่า วิธีที่จะเลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมก็โดยการจัดการกับพฤติกรรมที่ “ไม่ดี” ด้วยการลงโทษ และให้รางวัลกับพฤติกรรมที่ “ดี” การให้รางวัลกับการลงโทษอาจใช้ได้ผลในระยะสั้นแต่ไร้ผลในระยะยาว Kamii (1984) ได้กล่าวถึงการลงโทษว่าเป็นตัวนำ

ไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นไปได้ 3 ประการ โดยประการแรกสุดที่พบได้ทั่วไป ได้แก่ เด็กที่ถูกลงโทษจะทำแบบเดิมอีกแต่จะพยายามหลีกเลี่ยงการถูกจับได้ในคราวต่อไป ประการที่สอง เด็กจะหลับหูหลับตายอมตามเพราะการยอมทำตามกฎ ทำให้เด็กรู้สึกมั่นคงปลอดภัยและได้รับความยอมรับ เมื่อเด็กมีพฤติกรรมเช่นนี้เด็กจะไม่ต้องสนใจที่จะทำการตัดสินใจด้วยตนเองอีกต่อไป ทั้งหมดที่ต้องทำก็เพียงเพื่อเชื่อฟังผู้ใหญ่ ประการที่สาม เด็กกลับมีพฤติกรรมเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ เพราะเมื่อมาถึงจุดหนึ่ง เด็กบางคนที่เคยประพฤติตัวแสนดีมานาน กลับเหนียวหนำกับการที่ต้องคอยเอาใจผู้ปกครองและครู ดังที่กล่าวมาข้างต้น ในขณะที่การให้รางวัลเป็นสิ่งที่น่าปรารถนามากกว่าการทำโทษ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นตัวทำให้เด็กหมดกำลังใจที่จะตัดสินใจด้วยตนเองว่าจะไรถูกหรือผิด เด็กที่ช่วยพ่อแม่เพียงเพื่อให้ได้เงิน และเด็กที่รักษาสัญญาเพียงเพื่อหวังได้ขนมเป็นรางวัล จะเป็นเด็กที่ทำตนคอยให้ผู้อื่นบงการ ซึ่งไม่ต่างจากเด็กที่ทำ 'ดี' เพียงเพื่อรางวัลหรือหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ และโดยที่ผู้ใหญ่เองมักใช้วิธีควบคุมเด็กด้วยการให้รางวัลกับการลงโทษอย่างไม่ระมัดระวัง จึงเป็นการส่งเสริมให้เด็กยอมเชื่อฟังและรอคำสั่งจากผู้อื่นโดยปราศจากความเป็นตัวของตัวเอง

หลายคนเชื่อว่าความเป็นตัวของตัวเองนั้นเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ และคิดว่าสิ่งที่เหมาะสำหรับเด็กเล็กก็คือการเชื่อฟัง แต่ในความเป็นจริงแล้ว วิจารณ์ญาณที่ดีไม่ได้พัฒนาขึ้นทันทีทันใดเมื่อเด็กเจริญวัยเป็นหนุ่มสาว และความเป็นตัวของตัวเองของเด็กวัย 5 ขวบไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ บนเส้นทางแห่งพัฒนาการวิจารณ์ญาณที่ดีและความเป็นตัวของตัวเองเป็นผลของการแลกเปลี่ยนมุมมองระหว่างเด็กและผู้ใหญ่วันแล้ววันเล่าไปพร้อม ๆ กับการที่เด็กได้รับการยินยอมให้ทำการตัดสินใจ ยิ่งกลายมาเป็นเด็กที่มีความเป็นตัวของตัวเองมากเท่าใดก็จะมีความเป็นไปได้ที่จะเติบโตมาพร้อมกับความเป็นตัวของตัวเองมากยิ่งขึ้นเท่านั้น เด็กวัย 5 ขวบที่มีความพร้อมในการควบคุมตนเองเกี่ยวกับการตัดสินใจเล็ก ๆ น้อย ๆ จะมีโอกาสกลายเป็นเด็กที่มีความเป็นตัวของตัวเองมากยิ่งขึ้นในการจัดการกับประเด็นปัญหาที่ใหญ่กว่า การแลกเปลี่ยนและการประสานมุมมองเช่นนี้ เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับพัฒนาการทางปัญญาที่นำไปสู่การสร้างตรรกะของเด็ก เด็ก ๆ ที่รู้จักเจรจาหาหนทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน จะพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีตรรกะด้วยหลักของเหตุและผลที่ว่า หากต้องการให้คนอื่นยอมเชื่อตนเอง พวกเขาต้องมีความสามารถที่จะเข้าใจผู้อื่นด้วย

Kamii (1984) ยังกล่าวด้วยว่า หลักต่าง ๆ ที่อภิปรายมาข้างต้นอาจต้องใช้ความอดทนเกินกว่าที่หลายต่อหลายคนคิด แต่ถ้าเราต้องการให้เด็กของเรามีความสามารถที่จะคิดได้ด้วยตนเองพร้อมพัฒนาความมั่นใจว่าอะไรเป็นสิ่งที่ถูกที่ควร โดยเป็นอิสระจากระบบของการให้รางวัลและการลงโทษแล้ว เราต้องลดอำนาจของความเป็นผู้ใหญ่ และหลีกเลี่ยงวิธีการเหล่านี้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในขณะที่เดียวกัน เราต้องปรับเปลี่ยนมุมมองไปพร้อม ๆ กับเด็ก เจรจาหาทางแก้ไข และปล่อยให้เด็กมีโอกาสตัดสินใจเพื่อตัวเอง เพียงทำสิ่งนี้ได้ เราก็จะทำให้เด็กสามารถสร้างเหตุผลด้วยตัวเองถึงความจำเป็นของ 'ความยุติธรรม' และ 'ความถูกต้อง' ที่มีต่อทุก ๆ คนที่เกี่ยวข้องในชีวิตอันนำมาซึ่งพัฒนาการทางคุณธรรมและจริยธรรมที่แท้จริงในที่สุด

บทสรุป

ศาสตร์แห่งความไม่ธรรมดา ทำให้เราตระหนักว่า หากขาดซึ่งปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างบุคคล ศาสตร์หรือศิลป์ที่บุคคลนั้น ๆ ทุ่มกายทุ่มใจให้ รวมถึงเวทีตัดสินของผู้พิจารณาผลงานแล้ว ความไม่ธรรมดาใด ๆ ก็ยากที่จะปรากฏขึ้นได้ ครอบครัว บุคคลรอบตัว ชุมชนรอบข้าง และโรงเรียน ควรร่วมกันส่งเสริมพัฒนาการแห่งความไม่ธรรมดาที่ส่อแววให้เห็นจากปฏิสัมพันธ์เฉพาะเจาะจงระหว่างคน วัตถุ และสัญลักษณ์ ที่เริ่มมาแต่ช่วงต้นของชีวิต เพราะโดยลำพังเพียงเขาวีปัญญา พรสวรรค์ หรือทักษะและความเชี่ยวชาญที่กำลังก่อรูปก่อร่าง จะไม่มีทางลงเอยด้วยผลงานที่โดดเด่นหากขาดซึ่งแรงสนับสนุน ในบริบทของห้องเรียน การที่เด็ก ๆ ได้รับโอกาสให้ได้สัมผัส ค้นเคย ได้ทดลอง ได้แก้ไขปัญหาด้วยความคิดที่หลากหลายและเป็นของตนเอง จะนำมาซึ่งความคิดเห็นหรือการค้นพบแปลกใหม่ที่อาจไม่มีใครนึกถึงมาก่อน และหากต้องการให้เด็กพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองในด้านปัญญาและจรรยา ผู้ใหญ่ต้องตระหนักถึงการใช้อำนาจผ่านระบบการให้รางวัลหรือการลงโทษเพื่อให้เด็กเชื่อฟังซึ่งถือเป็นดาบสองคม

รายการอ้างอิง

- Duckworth, E. (1996). *“The having of wonderful ideas” & other essays on teaching and learning*. New York: Teachers College Press.
- Gardner, H. (1997). *Extraordinary minds: Portraits of 4 exceptional individuals and an examination of our own extraordinariness*. New York: Basic Books.
- Kamii, C. (1984). *Intellectual and moral autonomy: Operational implications in child development*. Paris: UNESCO
- Piaget, J. (1965). *The moral judgement of the child*. New York: Free Press.

ผู้เขียน

รองศาสตราจารย์ ดร.อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
หลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: udomluck.k@chula.ac.th